

Entrevista a Mar Cortina

«En certa manera, la mort dóna “vidilla”»

Tenir consciència de la mort implica tenir consciència de la vida. Saber conviure amb les pèrdues fa que valorem més el que tenim. En *Pedagogía de la muerte a través del cine*, Mar Cortina i Agustín de la Herrán fan una intensa proclama de la necessitat d'una educació de la consciència des de les edats més primerenques. Un marc teòric minuciós i un itinerari detallat per algunes pel·lícules enceten aquest camí de la consciència i constitueixen una proposta pedagògica innovadora i potent que, segons Mar Cortina (psicopedagoga a l'IES Teulada i professora de Magisteri a Florida Universitària, especialista en educació emocional), hauria de ser radical. Això és, ser a l'arrel, a la base de la nostra educació formal.

Manel Marí

La «pedagogia de la mort» pareix un concepte ben suggerent. En què consisteix?

L'anomenem «pedagogia de la mort» però, en realitat, és una pedagogia de la vida, perquè la vida inclou el seu final. Utilitzem la mort com a excusa per viure d'una manera més conscient i més present, per donar valor a les coses que tenim i a les persones amb què ens relacionem. En certa manera, la mort dona «vidilla». Es tracta d'educar de manera que no visquem d'esquena a un fet que és inherent a l'ésser humà. I per què hem de fer pedagogia de la mort? Perquè a la societat actual la mort es té bandejada.

Els principals tabús de la societat occidental tenen a veure amb el sexe i amb la mort. Com han evolucionat aquests tabús en l'educació?

Aparentment, el tabú del sexe està superat o, si més no, ja se n'ha fet una bona feina educativa. Aparentment. M'agradaria que amb la mort no passés el mateix, perquè superficialment el tema està assentat, però, en el fons, l'avanç ha sigut discret. Hi ha molts tòpics que continuen repetint-se i hi ha massa conductes de risc. És millor que vagen sortint les coses a poc a poc, gota a gota, però amb un efecte ben profund, que no un gran desplegament de recursos que al capdavant canvie les coses sols mínimament.

En el llibre detalleu experiències que heu tingut a les aules. Com va reaccionar l'alumnat quan vàreu treure el tema?

Jo treballo com a orientadora amb alumnes de primer a quart d'ESO i tinc la possibilitat d'entrar a les tutories, que la llei diu que serveixen per «aprendre a ser». En aquestes tutories proposeu deu temes i han de triar-ne tres... En el cas que es detalla en el llibre, per elecció democràtica, van triar la mort, el sexe i el tabac i altres addicions. D'altra manera, no hauria tractat el tema, perquè no és

una cosa que s'haja d'imposar a l'aula. Ho han de treure ells. Per això és important la idea que la pedagogia de la mort no és una assignatura ni és un tema transversal; és un tema radical, que està en l'arrel, en la base de l'educació. Educar per a la vida és tenir en compte la mort.

Va haver-hi cap reacció entre els pares?

Els pares, al contrari del que es podria pensar, han estat encantats que ho tractàrem a l'escola, perquè era una feina que els donàvem feta. També era important que tractàrem el tema d'una manera laica. Si un xiquet pregunta, per exemple, on se n'ha anat la iaia o la mascota, que són les primeres pèrdues, la resposta és que no ho sabem, i això no ens desautoritza: estem sent honestos. Si tu dius que és al cel, això pertany a la religió musulmana o a la cristiana. I si el xiquet no viu en un entorn religiós, el que aprèn és una incoherència. És més important preguntar-li: i tu, on penses que se n'ha anat? En aquest moment estem creant un canal de comunicació afectiva en el qual el xiquet rep que ens pot preguntar coses difícils.

Els interessa als xiquets el tema de la mort?

Els xiquets són uns investigadors nats. Sovint, cap als quatre anys, sense que haja passat res, comencen a plorar en imaginar que un dels dos pares mor. És d'una intel·ligència emocional admirable! Perquè són ells els qui fan l'acostament. De què depèn que continuen investigant o no? Del fet que l'acompanyament que se'ls faça siga honest, humà i generós. Cal no dir-los mai mentides, perquè les detecten i entenen que no confiem en ells. Respondre a les seues preguntes amb estàndards com «ets massa menut per entendre-ho», o que «la mamà o el papà no moriran mai», és una altra manera de cronificar el tabú. Els xiquets són més savis que nosaltres a l'hora de manejar les pèrdues.

Com es poden preparar els alumnes per a la mort?

Una preparació per a la mort física és que visquem amb la màxima consciència totes les pèrdues que van tenint. Es pot introduir el tema parlant de les morts parcials o de les petites pèrdues, com el canvi de cycle escolar o el canvi de país, que són canvis irreversibles. Si avancem amb consciència entre aquestes pèrdues, arribem a afrontar la mort final d'una altra manera.

I si hi ha una mort a l'escola, com penses que s'ha de gestionar?

Si mor alguna persona de la comunitat educativa, cal que es faça un ritual de comiat, que no s'ignore. Si qui mor és un/a alumne/a, s'ha de preguntar als companys què volen fer. Se'ls acuden moltíssimes coses: deixar la cadira buida durant algun temps, per exemple. Els rituals de comiat són molt importants per ells per no arrossegar una pèrdua que els impedeix de viure en plenitud. La vida és un camí de pèrdues des que naixem.

En quin espai s'hauria d'introduir la pedagogia de la mort?

En Infantil i Primària cal tenir una estratègia preventiva. Estirar el fil quan els alumnes treuen el tema, no impedir-ho. L'única cosa que han de fer els mestres és no espantar-se, que no hi predominen els seus recels o els seus tabús, perquè impregnen de por la curiositat natural dels xiquets. És important que el professorat que vulga introduir la mort a les seues aules, prèviament n'haja fet una reflexió personal. A Secundària sí que hi ha l'hora de tutoria. Allà, com he dit, tu proposes uns temes i, dins d'aquests temes, inclou la mort. I que trien. Ha

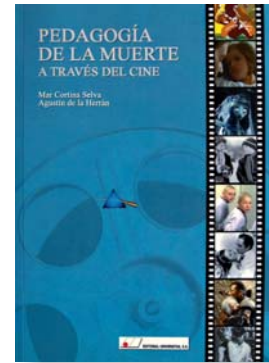
«És important que el professorat que vulga introduir la mort a les seues aules, prèviament n'haja fet una reflexió personal»

**Mar Cortina Selva
i Agustín de la Herrán**

*Pedagogía de la muerte
a través del cine*

Editorial Universitas Madrid,
2011, 256 p.

L'aportació de Mar Cortina, en la fotografia, en Pedagogía de la muerte a través del cine es completa amb el pròleg de Jaume Martínez Bonafé; una fonamentació teòrica-aplicada a la pedagogia de la mort i a la formació didàctica del professorat, d'Agustín de la Herrán; una indagació en la filmografia del director Kiarostami, a càrrec de Francesc J. Hernández i Anacleto Ferrer, i un epíleg de José Luis Villena.

d'haver-hi una tendència a la normalització i a la integració de la mort.

A partir de quines edats és recomanable el visionament de les pel·lícules que proposeu per tractar el tema de la mort?

A partir dels tres anys es pot. A aquesta edat ja hi ha demandes, ja tenen capacitat de decisió i de crítica. Per exemple, la pel·lícula *El ninot de neu* parla d'un xiquet que fa un ninot de neu, i llavors ix el sol i el desfà. Això és una pèrdua, i és la manera d'introduir que, en aquesta vida, unes coses se'n van i unes altres vénen, i és així tot el temps.

Si hi ha una pel·lícula programada i un/a alumne/a acaba de tenir una pèrdua, què caldria fer? Continuar amb el visionament? Ajornar-lo?

Abans que res, si tenim dubtes de què fer, com fer-ho i quan fer-ho, cal demanar-ho a la persona implicada, tinga l'edat que tinga, i respectar la seua decisió. Una persona que acaba de tenir una pèrdua no necessita ni veure pel·lícules, ni llegir llibres.

El que necessita és no sentir-se sol. Ha de saber que les altres persones estan allà. En aquesta societat tan racional pareix que la solució passa per xerrar amb la persona, però les paraules no consolen. Consola transmetre-li que pot comptar amb tu si vol. Hi ha vegades que prefereixen que tot continue igual i els cal la seguretat de l'escola davant el sotrac que la pèrdua ha provocat a casa seua.

Hi ha algú a qui no li interesse que la consciència de la mort es normalitze?

Al sistema socioeconòmic. Si les persones visquérem amb consciència de mortalitat dedicaríem el temps i els diners a coses més humanes que no a coses tan materials i no identificaríem el benestar amb un model de consum, en el qual ser feliç és continuar comprant. Cada vegada més, tant la mort, com la malaltia i la vellesa, s'intenten ocultar per no recordar-nos que aquest és el nostre final. La societat de consum, per mantenir-se, transmet la idea que serem joves sempre. La part positiva d'aquesta crisi és que ens està ensenyant que tot pot

canviar d'un dia per l'altre, i que convé que vivim el dia tan intensament com siga possible. Això és consciència de mortalitat i del que és la vida.

La pedagogia de la mort és una innovació. Quins altres camps pedagògics creus que queden per explorar?

En el camp educatiu ens cenyim als continguts curriculars i les famílies tampoc eduquen com educaven abans, perquè dediquen cada vegada més temps al treball. Per exemple, l'educació dels valors, que té a veure més amb la maduresa personal, se'n està deixant més a les escoles. Però les escoles diem que això té més a veure amb la família. I al capdavant hi ha un buit important, que es pot mirar de cobrir des de les tutories o des de qualsevol altre espai que ho permeta. Dinàmiques que potencien el treball en equip, d'autoconeixement, de perdre la por de parlar en públic... La maduresa personal seria un altre camp de la pedagogia de la vida. Sempre corren bons temps per a la innovació pedagògica, sobretot si el sistema s'esquerda. El que cal són ganets. ■